

LITERATURA AXIOLÒGICA PER A INFANTS: HOMENATGE A GIANNI RODARI

TONI GIMÉNEZ FAJARDO

RESUM: Aquest article és un homenatge a Gianni Rodari (1920-1980), escriptor i mestre italià que guanyà el premi Hans Christian Andersen (considerat el Nobel de la literatura infantil) l'any 1980. La seva obra, a més a més d'educativa, sempre té un rerefons axiològic: contes i novel·les amb contingut de valors humans. Prohibit durant anys per la dictadura de Mussolini, ha esdevingut un dels grans escriptors per a infants i joves de tots els temps. La seva extensa obra s'ha traduït tant al català com al castellà i a molts altres idiomes.

PARAULES CLAU: Gianni Rodari; Literatura per a infants; Imaginació; Valors; Educació.

RESUMEN: Este artículo es un homenaje a Gianni Rodari (1920-1980), escritor i maestro italiano que ganó el premio Hans Christian Andersen (considerado el Nobel de la literatura infantil) el año 1980. Su obra, además de educativa, siempre tiene un trasfondo axiológico: cuentos y novelas con contenido de valores humanos. Prohibido durante años por la dictadura de Mussolini, es uno de los grandes escritores para niños y jóvenes de todos los tiempos. Su extensa obra ha sido traducida al castellano y a muchos otros idiomas.

PALABRAS CLAVE: Gianni Rodari; Literatura para niños; Imaginación; Valores; Educación.

Axiological Literature for Children: Homage to Gianni Rodari

ABSTRACT: This article is an homage to Gianni Rodari (1920-1980), Italian writer and teacher who was given the Hans Christian Andersen Award (considered to be the Nobel Prize for children's literature) in 1980. His work, besides being educational, always has an axiological background: tales and novels with a content of human values. Prohibited for some years by Mussolini's dictatorship, he has become one of the greatest writers for children and youth of all times. His extensive work has been translated both into Catalan and Spanish, and into many other languages.

KEYWORDS: Gianni Rodari; Children's Literature; Imagination; Values; Education.

Presentació

*De la vida, és un bon guia,
no perdre mai l'alegria
i esdevenir un pacifista diplomata
per fer de general assenyat.*

(GIANNI RODARI)

Una persona que escriu frases com la que encapçala aquesta presentació ja ens mostra el seu esperit crític. Gianni Rodari, escriptor i mestre, es fa admirar per aquesta capacitat d'unir imaginació, fantasia i creativitat amb contingut de valors. Els seus contes, llibres i novel·les sempre tenen un rerefons educatiu i lúdic alhora: el binomi perfecte. Aprendre gaudint, madurar fruit. El vaig descobrir l'any 1977 quan estudiava la carrera universitària de mestre alhora que iniciava la meua professió de cantant-animador per a la mainada, i l'he donat a conèixer en multitud de cursets per a mestres al llarg de la meua carrera professional.

En aquest article hi trobareu divuit de les seves *filastrocche* (sis de les quals en forma de cançó), una mena de poemes curts, de tirallongues literàries. A més a més de ser un homenatge personal, pretenem donar-lo a conèixer més encara, tot remarcant aquest binomi imaginació-rerefons social i el seu interès perquè la literatura per a infants desvetlli encara més la capacitat imaginativa de l'infant, tot considerant-lo un ciutadà de ple dret. Rodari va ser (i és) un revolucionari de la literatura infantil, però també ho és de la pedagogia del seu temps, realitzada enmig d'una dictadura que va prohibir la seva obra durant força temps. L'infant és considerat persona, abans que escolar, i es vetlla perquè desplegui totes les seves capacitats innates, en especial les relacionades amb l'expressió i l'art.

Sobre Gianni Rodari

Ressenya biogràfica

Gianni Rodari va néixer a Omegna, província de Novara, el 23 d'octubre de 1920, i va morir a Roma, el 14 d'abril de 1980. Va estudiar magisteri i exercí de mestre, al servei de la renovació educativa. Fou també periodista, fundant i dirigint diverses publicacions, tant per a infants com per a joves i adults, i va ser director d'una col·lecció de llibres d'educació. Durant la II Guerra Mundial participà a la resistència italiana i, en acabada la guerra, s'afilià al partit

comunista. Li agradava molt la música, va estudiar tres anys de violí. Començà a escriure per a infants l'any 1950 amb el llibre «*Il libro delle filastrocche*». Escriví contes, poemes (*filastrocche*) i novel·les. A més de molts altres premis, l'any 1970 va rebre el premi Hans Christian Andersen (considerat el Nobel de la literatura infantil i juvenil) en reconeixement a tota la seva obra i tasca.

A casa nostra hi va venir alguna vegada a impartir algun curset per a mestres. S'ha traduït tota la seva immensa obra, tant al català com al castellà. No ha tingut continuadors concrets malgrat que hagi creat escola. El seu llibre «Gramàtica de la fantasia» (*Grammatica della fantasia*) és una obra cabdal, tant per al professional de l'educació com per al contacontes, sobre l'art d'explicar i crear històries, contes i narracions. Una de les seves obres estrella és «Contes per telèfon» (*Favole al telefono*). És considerat un dels millors escriptors de literatura infantil i juvenil d'arreu i de tots els temps i el millor escriptor per a infants que ha donat Itàlia.

Característiques bàsiques de la seva obra

78

Imaginació desbordant, fantasia, humor, ironia, visió crítica de la vida, educació dels valors. La majoria de les seves obres i contes són una denúncia de la societat de consum i dels abusos de poder.

Algunes idees pedagògiques que Rodari proposa

L'adult hauria de fer-se reeducar constantment pels infants. Les solucions imaginatives dels nens i nenes van sempre per davant de les dels adults.

Els contes ajuden els infants a entrar a la realitat per la finestra, en comptes de fer-ho per la porta. Això és fruit de l'ús de la imaginació.

Cal anar en compte amb la televisió, mai no sabem què apren un infant quan la mira.

Si un adult juga amb un infant li ofereix la seva experiència i, per tant, l'infant pot anar més enllà amb la seva imaginació. Precisament per això als infants els agrada tenir l'adult com a company de joc. Es tracta de posar-se al servei de l'infant. Es juga amb ell i per a ell. Malauradament, són poques les vegades que l'adult té temps per a jugar amb l'infant, tal com a aquest li agradaria, és a dir, amb dedicació i participació completa.

Rodari donava molta importància als titelles. Coneixia un mestre que tenia un titella que era el mateix mestre en petit. La mainada es confiava més a aquest titella que no pas al mestre, i ell, veient i

escoltant la mainada com hi jugava, aprenia dels seus propis defectes.

Cal educar cap a l'optimisme i la confiança per afrontar la vida; maldar per la utopia.

No són els contes de llops i personatges similars els que provoquen por, sinó la por que ja té l'infant dins seu que fa que la pugui exterioritzar a través d'aquests personatges. El llop és el «síntoma» que ens revela la por, no pas la seva causa.

Si llegir es dóna en una situació creativa i feliç, el resultat serà el gust per la lectura. Si, en canvi, és un exercici obligat, s'aprendrà la tècnica però no pas el gust. Sabrà llegir però només ho farà com una obligació. I el resultat serà refugiar-se en altres lectures (com el còmic, per exemple, que no ha estat «contaminat» per l'escola) o deixar de llegir.

La imaginació és considerada encara, a les nostres escoles, com una parent pobra, en comparació amb l'atenció o la memòria. Escoltar i memoritzar fan un escolar «còmode i modelable». Imaginació i fantasia són dos termes similars, però així com imaginar (crear imatges) ho pot fer tothom, fantasiar ho fa qui és creatiu.

Rodari tenia molt en compte dos principis educatius bàsics: que l'infant té una ment molt absorbent (concepte establert per Maria Montessori): ho xucla tot. I el pensament autònom de l'infant (concepte establert per Vigotski): l'infant pensa per ell mateix.

Idees literàries imaginatives i educatives

«Què succeiria si...»

És una manera fàcil de plantejar hipòtesis.

El binomi fantàstic

A patir d'una hipòtesi, jugar a establir subjecte i predicat (Milà està envoltada d'aigua), nom i verb (la ciutat vola) o subjecte i atribut (expert en forats destapats)

El prefix imaginatiu

Davant de qualsevol paraula hi afegim algun d'aquests prefixos: maxi, mini, hipo, hiper, macro, micro, bis, des, tri... i en fem una definició

Exemple: desbarallar (transformar l'enemic en veí i bon amic)

S'aprèn dels errors

Els errors són ideals per inventar, ja siguin errors que fan els nens i nenes de manera habitual o errors provocats per nosaltres.

Retallar titulars

Retallar titulars de diaris i revistes i barrejar-los entre si. Exemple: «La cúpula de Sant Pere ferida per arma blanca fuig cap a Suïssa amb els diners».

Joc de preguntes i respostes per inventar una història

Es fa una llista de preguntes, cada infant en respon una, tot doblegant el paper perquè ningú no la pugui llegir. Quan tots ja han respost, es llegeixen com si fos un conte. La majoria de vegades és una absurditat però, segurament, força divertit.

Exemple:

Qui era?

On era?

Què feia?

Què va dir?

Què va respondre la gent?

Com va acabar?

Un mort

sobre la Sagrada Família

anava en bicicleta

i digué: quant fan tres per tres?

No cal que t'amoïnis

i van acabar tres a zero.

Equivocar històries

La caputxeta blava. Es va explicant el conte de la caputxeta vermella tot canviant alguns personatges, fets o situacions. D'aquesta manera són els infants els que van reconstruint el conte a partir de les equivocacions que provoca qui l'explica.

Barrejar personatges de contes

Explicar un conte nou amb personatges habituals dels contes populars.

Un personatge d'un conte entra en un altre conte

Explicues un conte clàssic popular i, de cop i volta, fas entrar un personatge d'un altre dels contes populars més coneguts.

Contes curts amb missatge a dintre

Dos exemples:

Hi havia una vegada un infant que va escriure la paraula cor amb *q*. La mestra li demanà si és que el cor estava malalt i li recomanà que fes una visita al metge. El metge li receptà vitamina C. El cor es posà bo i l'infant aprengué la lliçó, escrivint a partir d'aquell dia la paraula cor amb *c*.

No pots pesar amb metres quan fa la teva pell
ni mesurar amb litres l'alçada d'un castell.
No pots comprar la sopa a fils per fer-te'n vestits;
ni vendre per hectàrees els cigrons cuits.
No pots confondre pesos ni mesures
encara que s'hi confonen tant els grans com les criatures.
En mesurar les persones també tu pots fallar
i al més ric, guapo o fort massa valorar.
Hi ha qui mesura al veí en funció del seu diner,
però en les persones només compte l'amor que hom té.

Contes curts («Filastrocche»)

Escrits per Gianni Rodari
Traduïts de l'italià per Grazia de Pieri
Adaptats al català per Toni Giménez

 81

L'ESCOLA DELS GRANS
(«La scuola dei grandi»)

També a l'escola els grans hi van,
tots els dies de l'any.
Una escola sense pupitres,
sense bates grans ni petites.
I quins problemes, pobrissons,
resoldre aquestes lliçons:
«En aquest sou heu de fer entrar
menjar, lloguer i vacances al mar».
La lliçó és una veritable desgràcia:
estudieu el compte de la farmàcia.
Els deures: quants maldecaps!
Els impostos cal que tingueu pagats!

PER FER UNA TAULA

(«Che cosa ci vuole»)

Per fer una taula cal tenir fusta.
 Per fer la fusta cal tenir un arbre.
 Per fer un arbre cal tenir la llavor.
 Per fer la llavor cal tenir una fruita.
 Per fer la fruita cal tenir una flor.
 Per fer una taula cal tenir una flor.

Cal una flor per tenir fruita.
 Cal una fruita per tenir una llavor.
 Cal una llavor per tenir un arbre.
 Cal un arbre per tenir fusta.
 Cal tenir fusta per fer una taula.
 Cal una flor per fer una taula.

EL CAS D'UN PARÈNTESI

(«Il caso di una parentesi»)

Hi havia una vegada un parèntesi
 que es va deixar obert un alumne ximplet.
 Per culpa d'aquest fet va agafar un refredat
 que a cada minut feia un esternut.
 Passat el mal, va escriure amb so de pau:
 «Qui m'obri que em tanqui, si us plau».

ROTLLANA DE TOT EL MÓN

(«Girotondo di tutto il mondo»)

Tirallonga per a tots els infants,
 per als italians i per als catalans,
 per als russos i els anglesos,
 per als americans i els francesos,
 per a aquells negres com el carbó
 i per als vermells com un maó.
 Per als grocs que viuen a la Xina,
 per als que treballen al camp o a la mina.
 Per als que viuen al mig de les glaceres
 i per als que ho fan d'altres maneres.
 Per a tots els nens i nenes que, agafats de les mans,
 fan una gran rotllana sobre paral·lels i meridians.

EL PA
(«Il pane»)

Si fos forner voldria coure un pa tan gran
que atipés tota la gent que passa fam.
Un pa més gran que el sol.
D'aquest pa tothom en podrà menjar:
a l'Índia, a Xile, els pobres, els vellets,
els infants i els ocellets.
Serà una data per aprendre de memòria:
Un dia sense fam! El dia més bonic de tota la història!

EL PLANETA BRUSCOLO
(«Il pianeta Bruscolo»)

El planeta Bruscolo aviat és vist,
de tota la Via Làctia és el més petit.
És gran (i és dir molt) com una tartana
i el calendari dura una setmana:
Dilluns és Reis; dimecres, Carnaval;
Dissabte, Tots Sants, i diumenge, Nadal.
Ara bé, i això és ben noble, tothom cobra paga doble.

83

L'INVENT DELS SEGELLS
(«Invenzione dei francobolli»)

Com és que la goma dels segells la fan tan fada,
amb gust de nap o bé de rave?
Serien bons si el gust fos de nata
o bé de crema o xocolata.
Quina passió els segells de meló!
Quina raresa el segells de maionesa!
Endavant amb qui inventi els de macarrons,
els de flam o crema i els de torrons.

LES ARMES DE L'ALEGRIA
(«Le armi dell'alegria»)

Aquí hi ha les armes que més m'agraden:
La pistola que fa pum i bang
sense fer forats ni sang.
El canó que no fa por,
fet amb bales de cotó.
El fusell que no fa mal

a cap mena d'animal.
Armes de l'alegria i el sarau!
Les altres llanceu-les, si us plau!

EL DICTADOR
(«Il dittatore»)

Un puntet, superb i amb ira,
deia fort, sens prendre mida:
«Sense mi el món s'acaba»,
i és que es creia el rei de Saba.
Tots els mots van protestar:
«És ben boig de tant manar!
Es creu un punt i prou
i no és més que un punt i apart.»
Tots ben sol el van deixar
i una ratlla més avall
el món va continuar.

PROBLEMES D'ESTACIÓ
(«Problemi di stagione»)

Quines coses té el meu mestre
que, per deures, m'ha posat:
«Busca el pes que té la joia
i el que pesa l'ansietat.
El volum de l'alegria
i el que té la llibertat».
Tot això és força difícil,
no ho podré tenir acabat.
Ben mirat, em diu el mestre:
«Són problemes d'estació,
quan tornis de vacances,
trobaràs la solució».

ELS ESQUIMALS
(«Gli esquimesi»)

Estranya gent els esquimals:
són de gel els seus rodals.
De gel, les places i els carrerons,
també de gel, les habitacions;
el sostre i el paviment

són de gel, no de ciment.
 I fins el llit és de gel fred,
 tallat a escaire amb ganivet.
 I és de gel, o li ve de poc,
 la pedra de la llar de foc.
 De no-gel és una cosa,
 la més secreta, la més preciosa:
 el cor dels homes, que ell, tot sol,
 escalfa fins i tot el pol.

CANTARELLA CANTERINA
 («Fillastrocca canterina»)

Cantarella cantarina,
 canta el gall i la gallina.
 Canta el grill al mig del prat
 quan el cel és estelat.
 La soprano va cantant
 i el tenor la va ajudant.
 El forner canta feliç:
 ja s'ensuma un bon pastís.
 Canta el quisso quan es lleva,
 cantem tots a casa meva.
 Les cançons són vitamines
 per fer fora melangies.

CANÇONS

ELS PESCADORS DE GUISSONA
 («Quanti pesci ci sono nel mare?»)

Lletra de Gianni Rodari, adaptada al català per Àlvar Valls

Música de Toni Giménez

1. Tres pescadors de Guissona
 discutiren llarga estona
 per poder arribar a esbrinar
 quants de peixos, quants de peixos,
 per poder arribar a esbrinar
 quants de peixos hi ha al mar.
2. Diu el primer: n'hi ha roves
 sense comptar les anxoves.
 Diu el segon: n'hi ha piles

sense comptar, sense comptar,
diu el segon: n'hi ha a piles
sense comptar les anguiles.

3. El tercer fa: milions
sense comptar-hi els salmons,
sense haver-s'ho proposat
deien tots, deien tots,
sense haver-s'ho proposat
deien tots la veritat.

LA CANÇÓ DEL VELLEI DE BAGDAD

(«I viaggi di Pulcinella»)

Lletra de Gianni Rodari, adaptada al català per Àlvar Valls

Música de Toni Giménez

Vet aquí que un bon vellet
passejava per Bagdad
i ja som a la meitat.
Traginava un paquetet
de pa, nous i codonyat
i aquest conte s'ha acabat.
I aquest conte s'ha acabat.

LA LAILA AL MÓN HA ARRIBAT

Lletra de Gianni Rodari, adaptada al català per Àlvar Valls

Música de Toni Giménez

La Laila al món ha arribat.
Esperava un món joliu,
ben just, ben sa i ben viu.
I què és el que ha trobat?
Un món lleig i capgirat
que no sap d'on ve ni on va.
Un món lleig i capgirat
que fa pena de mirar.

(Parlat: no et conformis amb mirar-lo
i afanyat, afanyat, Laila, a redreçar-lo!)

TRES BOTONS

Lletra de Toni Giménez sobre el conte de Gianni Rodari «La casa di Tre Bottoni»

Música de Toni Giménez

1. Tres Botons era un fuster
que no tenia diner,
va voler canviar de país
per a fer-se un paradís.
Es va fer un carro petit,
xic, polit i gens guarnit.
2. Només hi cabia ell,
el ribot i un xic martell.
Una nit enmig del bosc
llampegava i feia trons,
sentí que algú el demanà
i aixopluc li va donar.
3. Durant tota aquella nit
molta gent hi va fer nit,
també el rei amb un cavall
i una dona fent badalls.
Aquell carro era petit
però de gent n'era farcit.
4. El rei s'ho va preguntar
i al final es va contestar:
«Aquest carro ple de gent
ha estat fent amb sentiment
i amb un cor gran com un sol,
fem camí i no passeu dol!»

NADALA

(«Lo zampognaro»)

Lletra de Gianni Rodari, adaptada al català per Àlvar Valls

Música de Toni Giménez

1. Si mana el gaiter
que canta a l'estrella,
¿saps el què dirà
en la nit més bella?
«Vull que a cada llar
creixi resplendent

un arbre florit
d'estels d'or i argent.»

2. Si mana el pardal
que en la neu palpissa,
¿Saps el que dirà
tot fent xerradissa?
«Vull que els nens i nenes,
el dia ja nat,
vegin els seus somnis
fets realitat.»

3. Si mana el pastor
que alena el pessebre,
¿saps el que dirà
tot mirant el gebre?
«Vull que avui no plori
cap infant del món,
vull que tots somriguin,
alegres com són.»

88

4. ¿I saps què et dic jo
que mai no he manat?
«Les coses més belles
seran veritat,
només cal somriure
i cridar ben alt:
Que duri tot l'any
aquest bon Nadal!»

UN QUE N'EREN VUIT

Lletra de Xesco Boix sobre el conte «Un que n'eren set» de Gianni Rodari

Música de Toni Giménez

He conegut un nen que alhora eren vuit nens:
Paolo era romà, la Roma del Vaticà.
Jean era parisenc, esprimatxat i escardalenc.
Iu era de Xangai; no t'hi amoïnis, això rai!
Jimmy era de Nova York, vatua el món quin port!
Kurt era alemany, no us penseu que era capsigrany.
Juri era de Moscou; ai, que lluny del meu Masnou!
Pau era català: pa amb tomàquet i seques, oïdà!
Mali era africà; ai, pobret quin tros de pa!

Vuit són els nens, que ara ja s'han fet grans;
nois que volen fer un món millor, no volen fer-se la guerra,
sabeu per què?... Perquè tots vuit són un home sol.

Nota: trobareu aquestes sis cançons publicades per l'autor en diversos dels seus discos,
així com enregistrades en format vídeo al Youtube.

Post-Scriptum

Hem arribat al final
i Rodari ha estat genial;
ell ho ha fet possible:
escrivint era infal·lible!

Toni Giménez i Fajardo (Barcelona, 1959)

Cantant professional per a públic infantil i familiar, músic i compositor, des del 1977, alhora que cantant de folk per a adults. Doctor en pedagogia, graduat en magisteri i titulat en direcció del lleure. Ha realitzat 4.000 actuacions, ha impartit 400 cursos i ha publicat més de 200 obres (141 discos i 64 llibres).
tonigimenezfajardo@gmail.com
www.tonigimenez.cat

[Article aprovat per a la seva publicació el febrer de 2018]